

Multiculturele vraagsturing: de toekomst van de zorg?

Lezing voor Altrecht, 29 september 2005.

15 minuten.

Als we in Nederland met elkaar praten over allochtonen en over de multiculturele samenleving is het gebruikelijk dat wij dat doen in sferen.

We hebben het over de mate waarin verschillende allochtone groepen meedoen in de sfeer van de arbeid: hoe vaak zij betaald werk hebben, hoeveel van hen werkloos zijn en wat voor inkomen zij verdienen.

We kijken naar het aandeel van verschillende groepen allochtonen in de criminaliteitsstatistiek; we kijken naar het percentage allochtonen in de gevangenisbevolking en naar het soort criminaliteit waar allochtonen zich aan schuldig maken.

We kijken naar cultuurgebonden opvattingen over de sfeer van het gezin, we onderzoeken en bespreken de visie van allochtonen op de verhouding tussen man en vrouw en we bekijken cultuurspecifieke manieren van opvoeden.

We kijken naar de woonvoorkeuren van allochtonen in de sfeer van de buurt en we vragen ons af of onze Surinaamse, Turkse, Marokkaanse en Somalische Nederlanders bij voorkeur wonen in een concentratiebuurt in de grote stad, dan wel dat zij liever ergens anders zouden wonen, maar min of meer noodgedwongen toch in de Haagse Schilderswijk, in Bos en Lommer of op Kanaleneiland terechtkomen.

En ook als we het hebben over autochtonen en de multiculturele samenleving doen we dat sfeergewijs. Door middel van opinie-onderzoek proberen we te achterhalen wat autochtonen vinden van allochtonen, en dat gaat dan via een klein batterijtje vragen. Wat zou men vinden van een allochtone collega? Daar hebben de meeste autochtonen geen enkel probleem mee. Wat zou men vinden van een paar allochtone kinderen in de klas bij de eigen zoon of dochter? Ook dat we vinden de meeste autochtonen prima, zolang de school maar niet daadwerkelijk van kleur verschiet. Wat zou men vinden van een allochtone buurman? Ook daar heeft een krappe meerderheid van de autochtonen geen bezwaar tegen. En ten slotte is er dan de vraag hoe men zou denken over een allochtone schoonzoon of schoondochter en dat gaat de gemiddelde autochtone Nederlander vele bruggen te ver. Waarbij onmiddellijk moet worden aangetekend dat dit gevoel geheel wederzijds is, want ook Turkse en Marokkaanse medelanders zien hun kinderen bij voorkeur trouwen met iemand uit de eigen groep.

Ik wil in deze lezing graag die sfeergebonden aanpak volgen en samen met u kijken naar de aanwezigheid van allochtonen op verschillende deelreinen van het maatschappelijk leven, om vervolgens per sfeer de vraag te beantwoorden: wie moet zich aanpassen aan wie. Op die manier kunnen we de discussie over multiculturaliteit in de gezondheidszorg hopelijk in een wat breder perspectief plaatsen.

Kijken we eerst naar de sfeer van het werk. De overheersende indruk hier is dat allochtonen zich moeten aanpassen aan de door autochtonen gedomineerde cultuur op de werkplek. Westers-Nederlandse normen als daar zijn afspraak-is-afpraak en tijd-is-tijd gelden ook voor allochtone collega's. Ik ken eigenlijk geen werkplekken waar voor moslim werknemers gebedsruimten met bidkleedjes worden ingericht. Er wordt – zover ik weet – niet heel veel rekening gehouden met de ramadan. Ik ken

ook geen voorbeelden van organisaties die hun bedrijfsborrel alcoholvrij houden omdat moslim-werknemers niet mogen drinken.

In het algemeen geldt dat werknemers zich op het werk moeten conformeren aan de daar geldende regels en slechts een enkele keer zal daar wat in veranderen. De enige echte uitzondering op deze regel zijn de hoofddoekjes, die op last van de Commissie Gelijke Behandeling in zo ongeveer elke werkplek moeten worden geaccepteerd, zij het dat het bedrijf dan soms weer de kleuren daarvan mag bepalen of mag verordonneren dat het wel om een modieuze hoofddoek moet gaan. Daarnaast kan ik me voorstellen dat humor op de werkplek een andere lading krijgt bij het aantreden van allochtone collega's. Zouteloze allochtonengrappen worden nog veel minder leuk als het object van die grappen tegenover je aan de pc zit.

Over allochtonen in het strafrecht is door juristen en politici heel uitgebreid gediscussieerd, bijvoorbeeld naar aanleiding van het gegeven dat sommige allochtone daders niet in het openbaar willen bekennen dat zij een bepaald delict hebben gepleegd. Een dergelijke bekentenis zou leiden tot gezichtsverlies en gezichtsverlies zou in de culturele groep waar de betreffende dader bij hoorde onoverkomelijk zijn. Om een gevangenisstraf om te kunnen zetten in een taakstraf was echter een openbare schuldverklaring vereist en er is vrij serieus nagedacht over de vraag of we daar ten aanzien van Marokkaanse verdachten niet vanaf zouden mogen wijken. Er is ook gediscussieerd over de vraag of verdachten zich voor de rechter zouden mogen beroepen op een cultureel excuus, met name bijvoorbeeld bij gevallen van eerwraak. Als eerwraak door een deel van de culturele groep waar de dader toe behoort niet wordt afgekeurd, maar zelfs wordt gezien als een adequate reactie op een onhoudbare toestand, zou dat dan mogen of moeten meewegen in het oordeel van de rechter?

Omgekeerd heeft men ook wel gespeeld met de gedachte allochtone verdachten juist harder aan te pakken, omdat de softe cultuur van het Nederlandse strafrecht en het relatief milde optreden van de Nederlandse politie bij allochtone verdachten onvoldoende afschrikwekkend zouden werken.

Een van de sferen des levens waar het heel goed gaat met allochtonen is de sfeer van de politiek. Zowel in de gemeentepolitiek als in de Tweede Kamer zijn allochtonen ruim vertegenwoordigd. Grappig genoeg is de politiek – zover ik kan bekijken - tegelijk ook de sfeer waar de minste discussie is over aanpassing van culturele normen ten behoeve van allochtone medelanders. Ik kan mij geen debatten herinneren over het noemen van Allah in de troonrede, mij staan geen pleidooien bij voor vormen van cliëntelisme omdat allochtone medeburgers daar in hun thuisland aan gewend waren, en ik ken geen Nederlandse discussies over de wenselijkheid van een andere stijl van politiek bedrijven. De politiek mag gewoon zo blijven als zij is. Het zou interessant zijn om eens uit te zoeken hoe dat komt. Uit de losse pols zou ik denken aan twee verklaringen:

Ten eerste willen mensen instituties waarin zij werkzaam zijn helemaal niet heel de tijd veranderen. Onderwijzers willen het huidige onderwijssysteem liefst intact laten, hulpverleners in de gezondheidszorg hechten aan het bestaande zorgstelsel, universiteiten zouden dolgraag eens een tijdje met rust gelaten worden. Politici beschouwen dit als een sneue vorm van conservatisme waar zij gewoon doorheen moeten breken met telkens nieuwe wetten en grootscheepse stelselwijzigingen. Maar als het gaat om hun eigen institutie zijn zij net zo behoudzuchtig als iedereen en zij hebben het voordeel dat niemand hun systeem van buitenaf op zijn kop kan zetten. De meeste politici (enkele D66-ers uitgezonderd) hechten aan het huidige politieke stelsel en ik kan ze daarin ook geen ongelijk geven.

Een tweede verklaring waarom de intree van allochtonen in de politiek niet heeft geleid tot debatten over de culturele mores van de politiek is dat allochtonen pas de politiek ingaan als zij vlekkeloos Nederlands spreken en door en door zijn ingeburgerd. Dan hoeft er niet meer te worden nagedacht over andere culturele normen.

In de politiek passen allochtonen zich aan aan de dominante cultuur, zonder dat daar veel discussie aan te pas is gekomen. In de rechtspraak is veel gediscussieerd over eventueel aan te passen regels, maar uiteindelijk is er niet heel veel veranderd. Het rechtsgelijkheidsbeginsel is zo sterk, zo waardevol en zo diep verankerd in onze juridische cultuur dat wij van aparte straffen, strafuitsluitingsgronden en aangepaste procesregels niet veel moeten hebben. En op de werkplek zijn ook niet meer dan wat marginale aanpassingen gepleegd. In deze drie sferen des levens passen allochtonen zich aan aan de autochtone cultuur. Niet omgekeerd.

Dat ligt heel anders in de zorg en in het onderwijs. De Tweede Kamer krijgt te maken met allochtonen als Laetitia Griffith, Naima Azough en Ayaan Hirsi Ali. Daar is helemaal geen kunst aan. Juffen in de kleuterklas worden echter geconfronteerd met vier-jarigen die nog geen woord Nederlands spreken. Onderwijzeressen in groep 8 merken soms tot hun verdriet dat allochtone jongens voor een vrouwelijke leerkracht geen respect hebben. Docenten op de middelbare school horen van hun leerlingen dat zij bang zijn te worden uitgehuwelijkt in de vakantie. Voor grote delen van het onderwijs is de multiculturele samenleving een dagelijkse realiteit waar je je wel enigszins aan moet aanpassen, zij het door uit te leggen wie Sinterklaas is, zij het door extra taallessen, zij het door extra huisbezoek bij de ouders van allochtone meisjes.

Precies hetzelfde geldt voor de zorg. Huisartsen zien zich geconfronteerd met allochtone patiënten, die minimaal Nederlands spreken en bovendien mogelijk ander ziektegedrag vertonen. Mijn eigen huisarts werkt in een zeer gemengde wijk en ik heb wel eens bijgehouden hoe lang haar consulten duren. Autochtone patiënten zoals ik staan meestal na drie minuten weer buiten. Bij allochtone patiënten is ze regelmatig een kwartier kwijt en dat gaat helemaal vanzelf. Ze moet ongeveer weten wat haar ongeletterde allochtone patiënten bedoelen om een diagnose te kunnen stellen en ze kan niet het risico nemen hen naar huis te sturen met een hele enge aandoening. Ze moet dus een tolk bellen, of een familielid laten tolken voor de patiënt met alle nadelen vandien.

Automatisch ontstaat er in de zorg ook meer aandacht voor ziektebeelden die onder allochtonen vaker voorkomen dan onder autochtonen: bepaalde genetische aandoeningen zoals sikkelcelziekte, tropische aandoeningen als malaria, bepaalde vormen van erfelijke geestelijke achterstand door het relatief hoge percentage neef-nicht huwelijken en diabetes type 2. Daar hoeft helemaal niet specifiek over gepraat te worden, ons huidige zorgstelsel is in dit opzicht vanouds al vraaggericht. Als patiënten andere ziekten krijgen dan hulpverleners zich daarin laten bijscholen.

Dat geldt niet alleen voor de somatische gezondheidszorg maar ook voor de geestelijke gezondheidszorg. De komst van een ander type patiënten met andersoortige klachten leidt automatisch tot aanpassingen in het aanbod van de hulpverlener. Hij of zij moet een adequate diagnose kunnen stellen als migranten ziek worden van de heimwee. Hij moet eraan denken dat vluchtelingen mogelijk ziek worden van bezorgdheid over het lot van familieleden die zijn achtergebleven in het land waaruit zij gevlucht zijn. Hij moet eraan denken dat vrouwelijke vluchtelingen soms te maken hebben gehad met seksueel geweld. Hij moet leren begrijpen dat sommige allochtonen lijden onder de door hun cultuur opgelegde eisen, soms in zo

hevige mate dat zij er ziek van worden. Hulpverleners moeten daar ook bij hun behandeling op in kunnen spelen. Als een bepaalde psychiatrische stoornis wortelt in het verleden van de patiënt moet de hulpverlener zich verdiepen in dat verleden en als dat verleden zich afspeelde in Turkije, de rif of in Suriname zal de hulpverlener daar kennis van moeten nemen.